

Hüseyin Nail Kubalı (1903-1981)

Hüseyin Nail Kubalı, 1903 senesinde Niğde’de dünyaya geldi. Ailesi Niğde’nin eski, bilinen ailelerindendi. Dedesi ve babası Niğde’nin Kuba Mahallesi’nde doğup büyüdükleri için aile, “Kubalı” soyadını tercih etmişti. Kubalı’nın iki isminden biri de Tütün Tekel İdaresi Müdürlüğü yapmış babası Nail Bey’den geliyordu. Küçük yaşta ailesiyle birlikte Rumeli’nin çeşitli kentlerinde bulunduktan sonra ilköğrenimine İzmir’de başlamış, Kayseri’de devam etmiş, rüştiye ve idadi öğrenimini ise Afyon’da yapmıştır. Okul yıllarında oldukça sık yer değiştirmek zorunda kalmış, lisenin 9., 10. ve 11. sınıflarını sırasıyla Niğde, Sivas ve Konya’da, 12. sınıfını ise İstanbul Lisesi’nde başarıyla tamamlamış, 1924 yılında liseden “pekiyi” derece ile mezun olmuştur. Daha sonra öğretim üyesi olarak görev yapacağı İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden de 1928’de “pekiyi” derece ile diploma almıştır.

Oldukça başarılı geçen öğrenim hayatı, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından açılan yarışma sınavını kazanması sonrası doktora yapmak üzere gönderildiği Paris’te devam etmiştir. Burada “L’idée de l’Etat chez les précurseurs de l’école sociologique français” (Fransız Sosyoloji Ekolünün Öncülerinde Devlet Düşüncesi) başlı teziyle yine “pekiyi” dereceyle Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden kamu hukuku alanında diploma almıştır. Aynı yıl, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde kamu hukuku alanında doçent olarak göreve başlamıştır. Kubalı’nın doçentlik tezi, “maden mülkiyeti” üzerinedir. 1943’te profesörlüğe yükseltilen Kubalı, 1948-1950 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlığı yapmış, 1949 yılında İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Enstitüsü’nün kurulmasını sağlamış ve onun ilk müdürü olarak görev yapmış, nihayet 1957’de “Anayasa Hukuku Kürsü Profesörü” olmuştur.

Kubalı, karşılaştırmalı hukuk ve Fransız hukuk ekolüyle ilgili uluslararası derneklerdeki etkin faaliyetleriyle de ön plana çıkan bir hukukçu olmuştur. Uluslararası Hukukî Bilimler Derneği’nin Merkez Yönetim Kurulu üyeliğine 1954 ve 1957’de iki defa seçilen Kubalı, aynı derneğe bağlı Türk Milli Komitesi ve Fransız Hukuk Kültürü Dostları ve Henri Capitant Derneği’nin Türk Grubu Başkanı olarak da görev yapmıştır. Uluslararası Karşılaştırmalı Hukuk Akademisi, Fransız Karşılaştırmalı Mevzuat Derneği ve İngiliz Uluslararası Hukuk ve Karşılaştırmalı Hukuk Derneği üyelikleri de onun karşılaştırmalı hukuk alanındaki yoğun ilgisini gösterir niteliktedir. Nitekim 1964’te bu alandaki hizmetlerinden ötürü Henri Capitant Derneği tarafından kendisine madalya verilmiştir.

Sosyoloji, felsefe ve tarih konularına da ilgi duyan Kubalı, 1937-1943 yılları arasında Boğaziçi Lisesi’nde felsefe; 1956’dan itibaren İstanbul İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi’nde ve 1972-1973’de Harp Akademilerinde devrim tarihi derslerini okutmuştur. Kubalı’nın sosyoloji alanındaki katkıları ise herhalde daha da önemlidir. Fransa’da bulunduğu yıllarda, Emile Durkheim’in sosyolojisine büyük ilgi duymuş ve onun 1890-1900 yılları arasında Bordeaux’da verdiği 1904-1912 yılları arasında Sorbonne’da tekrar ettiği; fakat yayımlanmamış olan, Fransa’da dahi pek bilinmeyen derslerini “Leçons de sociologie” başlığı altında ve uzun bir önsözle 1950’de yayımlamıştır. Kubalı’nın sosyolojiye dönük bu ilgisinde, onun hukuk ile sosyoloji arasında akademik anlamda kurduğu ilişkinin, Türkiye’deki halkçı ve devletçi uygulamalarda Durkheim’in solidarizmi besleyen sosyolojisinin etkisini anlama çabasının etkileri olduğu çok açıktır. Söz konusu dönemde, özellikle Ziya Gökalp’in etkisi sonucunda Türkiye’de sosyoloji deyince akla gelen ilk ismin Durkheim olmasının da bu yönelişte önemli payı vardır. Bu eserin yayımlanması, Kubalı’yı Durkheim araştırmalarında önemli bir konuma getirmiştir. Hiç de kolay olmayan bu dersleri bir araya getirme işi için Kubalı, Durkheim’in yeğeni ve aynı zamanda ünlü bir sosyolog ve antropolog olan Marcel Mauss’a ulaşmış ve ondan yardım görmüştür.

Kubalı, entelektüel sermayenin Türkiye’de çok önemli olduğu bir dönemin insanı olarak geniş bilgisi ve öncü çalışmalarıyla ön plana çıkmıştır. Hiçbir zaman aktif siyasete atılmamasına karşın, siyasi konular hakkında görüş belirtmeyi, entelektüelin kamuyu aydınlatma görevinin bir parçası olarak görüyor ve görüşleriyle siyaset içinde olmakla birlikte konum itibarıyla siyaset üstü olmayı tercih ediyordu. Dekan olduğu dönemden itibaren Kubalı’nın yıldızı daha fazla parlamaya başlamıştır. Türkiye’nin çok partili hayata geçtiği dönemde gerçekleştirilen Dördüncü Milli Eğitim Şûrası’nda (22-31 Ağustos 1949) “Demokratik Eğitim” için bir tali komisyon oluşturulmuş ve bu komisyonun başkanlığına da Kubalı getirilmişti. Şûra’da bu komisyonca hazırlanan “Demokratik Eğitim Raporu”nu da Kubalı savunmuştu. Rapordaki görüşler Kubalı’nın başka yerlerde yayımlanmış yazılarıyla tam bir paralellik gösteriyordu. Buna göre birey gerçeğinin temelinde hürriyet, toplum gerçeğinin temelinde ise otorite vardır; önemli olan bu iki gereği en uygun bir biçimde kaynaştırmak ve “medeni insan aklının ve cemiyet hayatının emrettiği” ve güçlenen demokrasilerin de gerçekleştirmeye çalıştığı bu uyuma ulaşarak anarşi ve istibdat uçlarından korunabilmektir. Kanunlar özgürlükçü, demokratik bir toplum için gerekliydi; ama demokrasi sadece kanunlara dayalı olarak gerçekleştirilemezdi. Demokrasi, *kökü ve özü itibarıyla ve en yüksek manasıyla bir mânevî ve ahlakî müesseseydi*. Dolayısıyla rapora göre demokrasi yazılı kanun metinlerinin değil, demokratik bir ahlak ve siyasi kültürün üzerine oturtulabilirdi. Nitekim kanun yoluyla demokrasiyi gerçekleştirmeye çalışan Latin ülkelerine göre uzun zamandır demokrasiyi tatbik eden Anglo-Sakson ülkelerinde daha başarılı sonuçlar elde edilmesi, bu görüşü doğrular nitelikteydi. Söz konusu görüşe uygun olarak demokratik eğitimde, öğrencilerin “tornadan çıkmış gibi”, “yeknesak” tipler olmalarını değil, kendi görüşlerini belirtebilen, yaptığının sorumluluğunu taşıyabilen, girişimci insanlar olarak yetişmelerini sağlamak esas olmalıydı. Eğitimde merkezîyetçilik değil adem-i merkezîyetçilik uygulanmalı, demokratik eğitimin geniş kitlelere ulaşması sağlanmalıydı. Okullarda, böyle bir eğitim anlayışına uygun hür bir hava olması da sağlanmalıydı. Emretmek değil, aydınlatmak ve yol göstermek esas alınmalıydı. Fransa’da eğitim görmüş ve Fransız hukuk ekolü içerisinde yetişmiş olmasına karşın Kubalı, İngiliz demokrasisinin üstünlüğüne inanmıştı. Raporda zorunlu bir yer işgal etmemesine karşın tarih eğitimiyle ilgili kısımlar da dikkat çekiyordu. Kubalı, hem Türk Tarih Tezi’ni hem de Güneş-Dil Teorisi’ni, genel karakteri itibarıyla romantik olmayan, realist Kemalist milliyetçilikten sapma gösteren, romantik milliyetçiliği besleyen ve bilimsel olmayan tezler olarak değerlendiriyordu. Ona göre bilimsel yaklaşıma uygun, tarihsel devamlılık duygusunu sağlayan, geçmişte yaşananların iyi ve kötü yönlerini objektif olarak gösteren bir tarih öğretimi, daha faydalı sonuçlar verecekti.

1949’da Kubalı’nın bilimsel otoritesine başka bir sebeple daha başvurulmuştur. Şemsettin Günaltay’ın başbakanlığı sırasında, 1950’de gerçekleştirilecek seçimler öncesinde “Seçim Kanunu Tasarısı”nı incelemek üzere bir “Bilim Heyeti” oluşturulmuş ve Kubalı da bu heyette yer almıştır. Ne var ki Kubalı, heyet başkanının Demokrat Parti’ye karşı tarafgir bir tutum izlediği gerekçesiyle bir haftalık bir çalışmadan sonra Bilim Heyeti’nden çekilme kararı almıştır.

Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarda Kubalı’nın Demokrat Parti’ye karşıt bir tutum almadığı görülmektedir. Demokrasinin gerekleri noktasına yasalarda ve anayasada yapılması gereken değişiklikler olduğunu düşünen Kubalı, *gıpta edilecek bir milli ümit ve itimattan kuvvet alarak iktidara geçmiş olan Demokrat parti hükümetine* her alanda olduğu gibi bu alanda da değerli hizmetler verme fırsatı ortaya çıktığını öne sürüyor, Demokrat Parti’den reformcu hamleler beklediğini ifade ediyordu. Ancak Turan Güneş gibi daha önce Demokrat Parti’den milletvekili seçilmiş; ama partinin ilk öne sürdüğü hedeflerinden uzaklaşmakta olduğunu düşünen aydınların 1955’ten itibaren muhalefete geçmesini andırır biçimde, Kubalı da özellikle 1954’ten itibaren Demokrat Parti’ye karşı eleştirelilik dozu giderek artan muhalif bir duruş sergilemiştir. 1950’li ve 60’lı yılların kamuoyunda en tanınmış entelektüellerinden olan

Kubalı'nın muhalefeti önemli bir gelişmeydi ve muhalif dergilerden *Akis*, Kubalı'yı 1955'te kapağına taşımıştı.

Kubalı'ya göre 1954'ten itibaren Demokrat Parti iktidarı üniversite özerkliği, basın ve diğer hürriyetler konusunda giderek kısıtlayıcı, hürriyetleri ihlal eden, otoriter bir yaklaşım sergilemekteydi. Kubalı, Menderes'i Türkiye'nin bağlı olduğu "garb demokrasisi ideolojisi"ne göre hazırlanmış liberal anayasaya uygun davranmamakla eleştiriyordu. Bayar'ın da "cumhurbaşkanının tarafsızlığı"na uygun davranmadığı kanaatindeydi. Cumhuriyet gazetesinde yazdığı yazılarla bu konudaki eleştirilerini sıklıkla kamuoyu ile paylaşan Kubalı ile iktidar arasındaki ilişkiler iyice gerilmişti. DP iktidarı ile özellikle hukuk profesörleri arasındaki çatışmanın sonuçlarından biri de Kubalı'nın Şubat 1958'de Bakanlık emrine alınmasıydı. Bu karar hem üniversitedeki öğretim üyeleri hem de öğrenciler tarafından tepkiyle karşılanmış ve Cumhuriyet Halk Partisi ile Hürriyet Partisi konuyu TBMM'ye getirmişlerdir. Yapılan yoğun tartışmalardan sonra Kubalı, 9 Nisan 1958'de kürsüsüne iade edilmiştir. Ne var ki Kubalı'nın bundan sonra izleyeceği tutum hakkındaki soruya "davranışlarında hiçbir değişiklik olmayacağı", "aydınlatılmasında âmmece ihtiyaç duyulduğunu sezdiği" her konuda "mevkiinin, unvanının ve vicdanının" kendisine emrettiği "normal ve meşru vazife"yi ifa edeceği yönünde verdiği cevap üzerine bir ay süreyle ders vermekten men edilmesine karar verilmiştir. Tekrar şiddetli protestolar yapılmış ve Kubalı bir ay sonra ders vermeye başlamıştır. Eleştirel tutumunu sürdüren Kubalı, meseleyi şahsi bir mesele olarak değil daha yüksek bir davayla ilgili görüyor ve öğrencilerine "dava, hak-adalet davası; emanet, Atatürk İnkılâbıdır" diyordu. Aydınların şahsiyetli davranmaları gerektiğini, meşru olmayan kanunlara saygı duyulamayacağını belirterek etkin bir şekilde kamuoyu oluşturmaya yönelmişti. 1960'ta DP tarafından kurulan Tahkikat Komisyonu'nu anayasanın ve hukuk devleti ilkesinin açıkça inkâr edilmesi olarak değerlendirmişti. Sonrasında başlayan üniversite olayları sırasında yaşananlar, Sıddık Sami Onar gibi hukukçularla da iktidar arasındaki gerginliği en uç noktaya çıkarmıştı. 1960 Askerî Darbesi öncesinde muhalif hukukçular içerisinde Onar ve Kubalı olasılıkla en önde gelen iki isimdi. Nitekim 27 Mayıs Askerî Darbesi öncesinde "ihtilal"den sonra kurulacak geçici sivil yönetimde Onar'ın cumhurbaşkanı, Kubalı'nın başbakan olmasını önerenler dahi vardı.

Bu öneri gerçek olmadıysa da 27 Mayıs Askerî Darbesi sonrasında askerler kendilerine hukukçu danışmanlar arıyorlardı. Nitekim Orgeneral Cemal Gürsel 28 Mayıs 1960'ta Milli Birlik Komitesi'nin 13 numaralı tebliğinde Sıddık Sami Onar başkanlığında "yüksek bir ilim ve hukuk heyeti"ne yeni anayasayı hazırlama görevinin verildiğini belirtmişti. Söz konusu hukukçuların saptanması hususunda General Cemal Madanoğlu, Prof. Dr. Nedim Ergüven'den tavsiye istemiş ve sekiz kişinin ismi kendisine verilmişti. Bunlardan biri de Kubalı'ydı. Madanoğlu, İstanbul'daki komiteye haber yollayarak adı geçen profesörlerin Ankara'ya gönderilmesini istemişti. Ankara'ya gelen Kubalı, Turhan Feyzioğlu, Turan Güneş ve Tahsin Bekir Balta ile temas kurmuş ve İnönü ile görüşmek istemişti. Kubalı, İnönü'nün "ihtilal"e karşı olup olmadığını anlamak istiyordu. İnönü, Kubalı'ya genel olarak olumlu görüş belirtmiş; ancak başkaca bir rol oynamayacağını da eklemiştir.

Ankara'ya gelen hukukçular, "ihtilal"i hukukî açıdan temellendirmeyi zarurî görüyorlardı. Anayasa Komisyonu, hazırladığı raporda, içinde bulunulan durumun "âdi ve siyasî bir hükümet darbesi" sayılamayacağını, zira devrilen iktidarın devletin düzenini bozmak, halkı birbirine düşürerek anarşiye yol açmak, sosyal müesseseleri işleyemez hale getirmek ve anayasayı ihlal etmek sebeplerinden ötürü meşruiyetini kaybettiğini, gerçekleşen eylemin anayasaya dayalı demokratik bir devlet düzeninin yeniden kurulması ihtiyacından kaynaklanmış olduğunu savunmuştu. 28 Mayıs 1960 tarihli raporun altında Sıddık Sami Onar (Başkan), Hüseyin Nail Kubalı, Naci Şensoy, Ragıp Sarıca Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Tarık Zafer Tunaya ve İsmet Giritli gibi hukukçuların imzası vardı.

Başlangıçta yeni anayasanın çok kısa bir süre içerisinde hazırlanacağı vaat edilmişti; ancak bunun o denli kolay olmadığı az zamanda anlaşıldı. İlk anayasa taslağının hazırlanması sürecinde dahi hukukçular arasında çok büyük ayrılıklar ortaya çıkmıştı ve bu şartlar altında Milli Birlik Komitesi'nin radikal kanadından Alparslan Türkeş, Anayasa Komisyonu'ndan üç kişiyi yemeğe davet etmişti. Bunlar Onar, Kubalı ve Velidedeoğlu'ydu. Milli Birlik Komitesi içinde de kaynamalar olduğu için bu temas bir kat daha fazla anlam kazanıyordu. Türkeş, Kurucu Meclis'e taraftar değildi, onu lüzumsuz görüyordu. Onar ve Velidedeoğlu da bu fikirdeydiler. Ancak Kubalı'ya göre Yassıada duruşmaları sonuçlanmadan ve hükümler infaz edilmeden idare sivil iktidara bırakılamazdı, bunun için en az bir buçuk yıl daha asker in iktidarda kalması gerekecekti. Esaslı işler yapılmak isteniyorsa ve asker bunu tek başına yapmaya çalışırsa çok yıpranacaktı; o halde Kurucu Meclis'in desteğine ihtiyacı vardı. Bu temaslardan Kubalı'nın, liberal demokrasiye ve liberal hukuk anlayışına yönelik entelektüel düzeydeki beğenisine karşılık pratikte bazı radikal hareketlere yakın durduğu anlaşılmaktadır. Milli Birlik Komitesi'nden Orhan Erkanlı ise, bilim insanlarının cezalandırılması konusunda "şiddet ve sürat" taraftarı olduklarını, Kubalı'nın normal idareye dönülmeden önce cezaların verilmesi gerektiğini kendilerine telkin ettiğini söylemektedir. Kubalı'nın daha sonraki süreçte de 21 Mayıs 1963'teki Aydemirci ikinci "ihtilal" girişimine katılmış radikal subayların akıbeti konusundaki hassasiyeti, onun en azından bazı radikal uygulamalara yatkınlığına başka bir delil oluşturmaktadır.

1960'lı yıllarda 1961 Anayasası'nın devrimin siyasal programı gibi görünmesinin de etkisiyle siyasal, sosyal ve ekonomik meselelerle ilgili tartışmaların merkezinde anayasa yer almış, farklı ideolojileri savunanlar görüşlerini anayasaya yönelik olarak farklı yorumlar üzerinden meşrulaştırmaya çalışmışlardı. Bu da entelektüeller arasında hukukçuları ayrı bir konuma yerleştiriyor, onların yorumlarına herkesin kulak vermek durumunda kalmasına yol açıyordu. Kubalı, bu anlamda en önde gelen kişilerden biriydi. Diplomat Taner Baytok'un tanıklığına göre, yurtdışı ziyaretlerinde dahi kendi şahsında "27 Mayıs Devrimi"ni temsil ettiğini düşünen ve kendisine buna uygun bir şekilde davranılmasını bekleyen Kubalı, 1960'lı yıllarda pek çok konuda görüşlerini açıklayarak kamuoyuna yön vermeye çalışacaktır.

Bazı radikal hareketlere yatkın olmasına karşın Kubalı'nın genel anlamda radikal bir dünya görüşüne sahip olduğunu ve dönemin radikal akımlarına taraftar olduğunu söylemek mümkün değildir. Kubalı, Tanzimat ile birlikte başlayan Batı'ya, Batı tipi demokrasiye yönelme sürecini olumluyor ve bu anlamda radikal sağ ve sol çevrelerden farklı gerekçelerle yapılan "150 yıllık süreç" eleştirilerine pek katılmıyordu. Dönemin özellikle sol-Kemalist ve sosyalist çevrelerinin siyasi lügatinde kendine ayrıcalıklı bir yer bulan "kültür devrimi" kavramına itiraz ediyor ve bu konuda kültür-medeniyet ayrımı yapan Ziya Gökalp'in fikrine katıldığını belirtiyordu. Yine aynı çevrelerde çok revaçta olan koyu öz-Türkçeciliğe de karşıydı. Düşüncelerinde en radikal fikirleri laiklik konusunda taşıdığı söylenebilir.

Kubalı, Marksist-Leninist sola şiddetle karşı fikirlere sahipti. Kubalı'ya göre Kemalizm, devrimci boyutuyla sola açıktı; ancak bu sol, Marksist-Leninist sol değildi. Marksistler, kanunların baskısı altında sosyal adalet kavramını istismar ederek Atatürkçülüğün aşırı sola kapalı olmadığı izlenimini yaratmaya çalışıyorlardı. Oysa Atatürk, komünizme karşıydı. Bununla birlikte Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın başlattığı ve sağ eğilimli yazar ve politikacılardan oldukça destek gören anayasanın sosyalizme kapalı olduğu iddiasına karşı çıkan hukukçulardan biriydi. Kubalı'ya göre anayasa demokratik sosyalizme açıktı; sadece komünizme kapalıydı.

Sol konusunda çok keskin fikirlere sahip olmayan Kubalı, İnönü'nün Türkiye İşçi Partisi'nin yükselişine cevap olmak üzere bir strateji çerçevesinde sola yönelişini yapay buluyor ve CHP'nin gerçek bir demokratik sosyalizme yönelmesi

gerektiğini düşünüyordu. Dolayısıyla Kubalı'nın demokratik sosyalizmle Marksizm'e yaklaşımları arasında ciddi bir fark vardı. Bu sebeple 12 Mart 1971 Askerî Muhtırası'nı aşırı solun önünün kesileceği ve Atatürkçü reformların yapılacağı beklentisiyle olumlu karşılamıştı. Harp Akademilerinde devrim tarihi derslerini okutmaya devam etmesinde ve 12 Mart döneminde bu konuda bir de Harp Akademileri tarafından yayımlanan bir kitap yazabilmesinde, herhalde aşırı sol ve 12 Mart'a dair görüşlerinin payı büyüktür. Nitekim bu kitabında "inkılâp" yerine "devrim" kelimesini kullanma konusundaki isteksizliğini belirtmiş, 12 Mart'ın resmî düzeyde gerekçelendirilmesiyle uyumlu bir biçimde Türkiye'nin jeopolitik konumundaki bir ülke açısından düşünce özgürlüğünün anti-liberal ideolojilerin varlığı karşısında mutlak değil "nisbî" olması gerektiğini savunmuş ve 1960'lı yıllarda sosyalist kesimin *bu düzen değişmelidir* sloganını kullanarak rejim değiştirme çabasını yeren örnekler vermeyi tercih etmiştir. Ancak Kemalist, özellikle sol-Kemalist aydınların da 12 Mart döneminde hedef tahtasına oturtulması sonrasında Kubalı, 12 Mart'a yönelik fikirlerini değiştirmeye başlamıştır.

Kubalı, ancak ömrünün sonuna doğru, daha öncekinden farklı anlamda, görece aktif denebilecek şekilde siyasete katılmıştır. 21 Ekim 1977'de Cumhurbaşkanı tarafından kontenjan senatörü olarak seçilmiş ve 12 Eylül 1980'deki askerî darbeye kadar bu görevini sürdürmüştür. Tıpkı daha önceki askerî darbelerde olduğu gibi Kubalı, 12 Eylül'ü gerçekleştirenlerin de Atatürkçü reformlara girişeceği konusunda ümitvardı ve 12 Mart ile benzer nedenlerle 12 Eylül'ü de desteklemişti. Ne var ki Kubalı, 12 Eylül döneminin sonunu görememiş ve 13 Ekim 1981'de kalp krizi sonucunda İstanbul'da hayatını kaybetmiştir.

Yayımlanmış çok sayıda makalesi ve raporunun yanı sıra Kubalı'nın önemli bir kısmı anayasa hukuku ile ilgili olmak üzere çok sayıda kitabı da bulunmaktadır.

Haydar Seçkin ÇELİK

KAYNAKÇA

Ak Devrim, Başbakanlık Devlet Basımevi, Ankara 1960.

AKGÜN KARAL, Seçil, **Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2009.

Akis, C 5, S 80, Ankara 1955.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İhtilâlin Mantiğı ve 27 Mayıs İhtilâli**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1976.

BAYTOK, Taner, **Dış Politikada Bir Nefes-Anılar**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005.

ÇELİK, H. Seçkin, "Türk Devrimi, Demokrasi ve Sol: Turan Güneş'in Siyasi Fikirleri Üzerine Bir İnceleme", **Türkiye'nin Modernleşme Süreci ve Mekteb-i Mülkiye Sempozyumu**, AÜSBF Yayınları, Ankara 2021, s.263-285.

Dördüncü Millî Eğitim Şûrası (22-31 Ağustos): Çalışma Programı Komisyon Raporları, Konuşmalar, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, y.y. 1949.

ERDEM, Tarhan, **Anayasalar ve Belgeler 1876-2012**, Doğan Kitap, İstanbul 2012.

ILICAK, Nazlı, **15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor**, Cilt 1, Kervan Yayınları, İstanbul 1978.

İPEKÇİ, Abdi ve COŞAR, **Ömer Sami, İhtilâlin İçyüzü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.

KUBALI, Hüseyin Nail, **Uzviyetçi Bir Cemiyet ve Siyaset Telakkisi**, Kenan Matbaası, İstanbul 1943.

KUBALI, Hüseyin Nail, **Esas Teşkilat Hukuku Dersleri**, Tan Matbaası, İstanbul 1957.

KUBALI, Hüseyin Nail, **Demokrasinin Anayurdunda**, Ersan Kollektif Şirketi Matbaası, İstanbul 1966.

KUBALI, Hüseyin Nail, **Atatürk Devrimi ve Gerçeklerimiz**, Cezaevi Matbaası, İstanbul 1968.

KUBALI, Hüseyin Nail, **Anayasa Hukuku Dersleri**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul 1969.

KUBALI, Hüseyin Nail, "Atatürk Devrimleri ve Eski Reformlar", **Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi-Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği (RCD) Semineri Tebliğleri (9-11 Kasım 1967)**, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1972, s.119-131.

KUBALI, Hüseyin Nail, **Türk Devrim (İnkılâp) Tarihi**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1973.

KUBALI, Hüseyin Nail, **Hak ve Hürriyet Yolunda**, Cem Ofset, y.y. 1981.

Kubalı'ya Armağan (Mélanges Kubalı), İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Enstitüsü Yayını, İstanbul 1974.

PARİN, Suvar, "Durkheim Sosyolojisinde Türkiye'den Hukukçu Bir İsim: Hüseyin Nail Kubalı ve Sosyoloji Dersleri", **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, İstanbul 2010, C 3, S 21, s.137-146.

STRENSKI, Ivan, "Hüseyin Nail Kubalı and Durkheim's Professional Ethics and Civic Morals", **Scripta Instituti Donneriani Aboensis**, Vol. 19, Turku 2006, s.358-373.

TBMM Albümü 1920-2010, Cilt 4, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Siyasî Müesseseler ve Anayasa Hukuku**, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1969.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Beşinci Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Söylev ve Demeçleri (28 Mart 1966-28 Mart 1973), Başbakanlık Basımevi, Ankara 1978.

02/06/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/huseyin-nail-kubali-1903-1981/?pdf=5759> adresinden erişilmiştir